

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nde (ESDP) Kırsal Alan Politikaları(*)

Arş. Gör.
Mimar Sinan
Güzel Sanatlar
Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

İclal KAYA ALTAY

1980 sonrası AB içinde yeniden bir yapılanma dönemini ifade etmektedir. Yunanistan (1981), Portekiz ve İspanya (1986) gibi gelişmişlik düzeyi Merkez Avrupa ülkelerinin altında olan ülkelerin Topluluğa katılımları ile Topluluğun görece daha dengeli olan yapısı değişime uğramış ve bölgelerarası dengesizlik daha da artmıştır. Aynı dönemde artan neo-liberal politikalar, devletin iktisadi ve kamusal hizmet alanından tamamen çekilmesini ve rekabetçi piyasa ekonomisinin hakimiyetini öngörmüştür. 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi (SEA) son genişleme ve dönüşümler karşısında Topluluk politikalarının yeniden yapılandırılması olarak kabul edilmektedir.

Tek Avrupa Senedi 1957 Roma Antlaşmasından bu yana hedeflenen Avrupa Ortak Pazarının 1992 yılına kadar tamamlanmasını ve Ekonomik ve Para Birliği (EMU)'nin oluşturulmasını öngörmüştür (Dedeoğlu, 2003). AB sınırları içinde malların, sermayenin, hizmetler ve işgücünün serbest dolaşımını öngören Avrupa Ortak Pazarının oluşturulması Topluluk politikalarının üye ülkelerdeki mekansal yapı üzerindeki etkilerinin giderek daha fazla artması anlamına gelmektedir. Avrupa Ekonomik ve Para Birliği'nin Avrupa bütünleşmesinde önemli bir adım olduğu ancak bölge ve kentlerin karşılıklı bağımlılıklarının artmasına neden olacağı kabul edilmektedir. Ayrıca Ekonomik ve Para Birliği'nin uygulamaya girmesinden sonra bölgelerin verimlilik farklılıklarının değişim oranları itibariyle kapatılma şansının

olmaması farklılıkları derinleştireceği endişesi de dile getirilmektedir (EC, 1999).

1987 Tek Avrupa Senedi (TAS) ile birlikte önemli mekansal etkileri olan Topluluk politikalarında değişikliklere gidilmiştir. Bölgesel gelişme politikası da bu tarihten itibaren işlerlik kazanmıştır. Yine Tarım ve Garanti Fonu, Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu gibi AB mali araçlarından olan, fonlar Yapısal Fonlar adı altında toplanarak ve bütçesi iki katına çıkarılarak etkinleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Çevre ve Trans Avrupa Ağları (TENS) gibi üye ülkelerin planlama gelenekleri üzerinde açık etkileri olan politikalar Topluluk düzeyinde benimsenerek Avrupa Ortak Pazarı içinde rekabeti olumsuz etkileyebilecek farklı koşul ve uygulamalar önlenmek istenmiştir.

Topluluk politikalarının üye ülkelerdeki mekansal planlama sistem ve gelenekleri üzerindeki etkilerinin artmış olması Topluluk düzeyinde mekansal planlama politikalarına ilişkin ortak bir çerçevenin geliştirilmesi görüşünü kuvvetlendirmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 1991 Avrupa 2000 (Europe 2000) ve 1994 Avrupa 2000+ (Europe 2000+) adlı dokümanlar AB bölgesinde Birlik politikaları ile mekansal yapının daha fazla ilişkilendirilmesini ve ulus ötesi, bölgelerarası ve sınır ötesi alanlarda stratejik işbirliği programları öngörmektedir. Bu iki doküman 1999'da Potsdam'da Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (ESDP) adı altında ortaya konulan stratejik çerçevenin şekillenmesinde etkili olmuşlardır.

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (AMGP) AB düzeyinde bağlayıcı olmayan stratejik bir doküman olmakla birlikte AB düzeyinde yirmi yıldır artan mekansal planlama politikalarına dönük üye ülkelerin ilgili bakanlarının üzerinde anlaşığı ortak bir yaklaşımı ifade etmektedir.

1999'da "AB'nde Sürdürülebilir ve Dengeli Gelişmeye Doğru" başlığı ile ortaya konulan AMGP (ESDP)'nin temel hedefleri şöyle sıralanmıştır;

- Ekonomik ve sosyal uyum
- Ekonomik kaynakların ve kültürel mirasın korunması ve yönetimi,
- Avrupa Birliği Bölgesinde daha dengeli bir rekabetçiliğin benimsenmesi (EC, 1999; 10).

AB Maastricht Antlaşması sürdürülebilir ve bölgeleri arasında dengeli bir gelişmenin (mad. 2, 130r) ve sosyo ekonomik uyumun sağlanması⁽¹⁾ AB'nin sürdürülebilir gelişme hedefinin temel ön koşulu olarak anmaktadır (EC, 2003).

AMGP yer alan ve dokümanın omurgasını oluşturan mekansal gelişme rehberi ise şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

- 1- Çok Merkezli Mekansal Gelişme ve Yeni Bir Kırsal-Kent İlişkisi,
- 2- Bilgiye ve Altyapıya Erişimde Eşitlik,
- 3- Doğal ve Kültürel Mirasın İyi Yönetimi (EC, 1999).

Her bir gelişme rehberi için AMGP(ESDP)'nin geliştirdiği politika amaç ve seçenekleri AB düzeyinde benimsenen sektörel politikaların AB bölgesi ile ilişkilendirilmesine dönük açıklamalar getirmektedir. AMGP geliştirdiği mekansal gelişme politika amaçlarından özellikle ilki olmak üzere her biri kırsal alan politikaları ile yakından ilişkilidir. AMGP'nin kırsal alan politikaları AB ortak tarım politikasına ve onun kırsal kalkınmaya dönük gelişimini dayanak olarak almakta ve AB'nin diğer ekonomik ve sosyal politikaları ile de çelişmemektedir. Bu nedenle AMGP içinde kırsal alan politikalarının incelenmesini amaçlayan bu çalışmada AB tarım politikalarına değinmek etkileri ve karşılıklı uyumu görmek açısından önemlidir.

AB Ortak Tarım Politikası

AB Ortak Tarım Politikası oluşturulduğu günden bugüne üç önemli evre geçirmiştir. Bunlardan ilki 1960-80, ikincisi 1980-1997 ve 1997 sonrasıdır. 1960 sonrası izlenen ortak tarım politikaları kapsamında yüksek sübvansiyon ve gümrük koruma duvarları ile büyük bir tarım ihracatçısı konumuna gelen AB, 1980'ler de tarım ihracatçıları ve GATT bünyesinde rahatsızlık yaratmıştır. Bu nedenle yapısal fonlar reformu çerçevesinde 1988'de Avrupa Tarım Garanti ve Yönlendirme Fonuna ayrılan kaynak azaltılmaya çalışılmıştır⁽²⁾.

1990'lı yıllarda Ortak Tarım Politikasının genel çerçevesi AB'ni sürdürülebilir, bölgeleri arasında uyumlu ve dengeli bir ekonomin gelişmenin yaratılmasına dönük hedefi ile birleştirmeye çalışılmıştır.

Bu döneme kadar daha çok tarımdaki işgücünü ve tarım piyasasına destek veren yaklaşım yerine tarımsal işgücünün gelir düzeylerin yükseltilmesi ve kırsal işgücünün çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir⁽³⁾. Aynı zamanda AB 5. Çevre Eylem Programı çerçevesinde OTP'nda kırsal kalkınmaya dönük önlemlerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu anlamda toprağın rasyonel kullanımı, ormanlaştırmaya yönelik bazı girişimlerde başlatılmıştır (EC, 1999).

1997 sonrasında ortak tarım politikası üçüncü döneme girmiştir. Amsterdam Antlaşması ve gündem 2000 kapsamında son dönem OTP'na getirilen yenilikler şöyle özetlenebilir;

- Tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü artırılması,
- Çiftçiye makul ve adil bir yaşam standardının getirilmesi,
- Gerektiğinde alternatif iş ve gelir kaynağının yaratılması,
- OTP'nin ikinci temel ayağı olan bölgesel kalkınma için yeni bir politika düzenlenerek hedefler belirlenmesi,
- Çevre ve alt yapı düzenlemelerinin de OTP içinde yer alması gerektiği,
- Gıda güvenliği ve kalitesine özen gösterilmesi,

Ortak Tarım Politikasının genel çerçevesi AB'ni sürdürülebilir, bölgeleri arasında uyumlu ve dengeli bir ekonomin gelişmenin yaratılmasına dönük hedefi ile birleştirmeye çalışılmıştır

(1) AB Maastricht Antlaşması'nda uyum ülkelerine dönük olarak uyum (Cohesion) fonu oluşturulmuştur (AET, mad.161)

(2) Bu fon için ayrılan pay bütçenin %50'sine karşılık gelmekteydi. Bu oran %49.4 gerilemiştir (EC, 1999).

(3) 1992 Macshary reformları ile OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmalarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi fiyat düzenlemeleri yerine doğrudan çiftçi desteklerine geçilmesi ve sübvansiyonların azaltılmasıdır (Av.Kom.Türk.Tem.2000).

- Tarım ile ilgili mevzuatın basitleştirilmesi, uygulamasının yerel ve bölgesel yönetimlere bırakılması (Tezok, 2002).

AB OTP bu gün tarımsal üretimin arttırılmasından daha çok bölgesel ve kırsal kalkınma eksenine üzerine oturmaktadır. Bu yaklaşıma göre kırsal alanda farklı üretim ilişkileri ve yeni işgücü olanaklarının yaratılması, tarımsal istihdam oranının düşürülmesi ve kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmektedir. Büyüme, rekabetçilik ve istihdam üzerine Komisyonun yayımladığı Beyaz Kitap'ta; AB, devam eden dengesizliklerin önlenmesi için sürdürülebilir eylemlerin geliştirilmesi ve kırsal alanlardaki yaşam kalitesinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (EC;1993). Tarımsal üretimde ise geleneksel metotların terk edilmesi, organik tarım gibi alternatif üretim ile pazarlama teknikleri ve piyasasının oluşturulmasını öne çıkarılmaktadır. Bugün için tarım sektörünün AB toplam üretken sektörleri içindeki payının %5 civarında olmasına rağmen Avrupa Tarım ve Garanti Fonu'na ayrılan bütçe halen AB bütçesinin en önemli payını oluşturmaktadır. Kaynak dağılımında bölgesel gelişmişlik farklarının derecesi ve tarım sektörünün büyüklüğü önemli bir rol oynamaktadır (Brasche, 2001).

Başlangıçta söylendiği gibi AMGP (ESDP) dokümanı AB politikaları ile uyumlu ve onların mekansal etkilerini yönlendirmede genel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır. Bu nedenle AMGP'nde yer alan kırsal alanlara ilişkin politikalarda AB OTP ve onun kırsal kalkınma ve işgücüne ilişkin yaklaşımlarını da benimsemektedir. AMGP'nde işgücü piyasası, altyapı ve doğal kaynaklar ile tarım ve kırsal alan arasında yakın ilişkiler olduğu ifade edilerek kırsal alanlarda tarımsal üretim dışında alternatif üretim olanaklarının yaratılması gerektiği ifade edilmektedir (EC, 1999; I6).

AMGP, AB 5. Çevre Eylem Planı ve "Gündem 2000" gönderme yaparak tarımsal üretimde geleneksel metotların yerine organik ve yüksek kaliteli ürünlerin ve onların pazarlama olanaklarının geliştirilmesini de dengeli bir mekansal gelişim için doğru bulmaktadır (EC,1999).

AMGP'nde AB'nin global pazarda rekabet gücünün arttırılması hedefi kırsal alanların gelişmesini zorunlu kılan bir diğer unsur olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle AMG'nde geliştirilen mekansal politikalar özellikle yeni bir kır-kent

ilişisine ve de kırsal alanların tarım dışı fonksiyonlara açılmasına vurgu yapmaktadır.

AVRUPA MEKANSAL GELİŞME PERSPEKTİFİ POLİTİKA AMAÇLARI VE KIRSAL ALAN POLİTİKALARI

AMGP (ESDP)'nde mekansal gelişme için temel politika ve stratejilerin ortaya konulmasının nedeni olarak Birlik politikalarının tek tek bölgeleri etkileme farklılıkları, gelişim eşitsizlikleri ve artan bölgesel dengesizlikler gösterilmektedir. Geliştirilen politika amaç ve stratejileri ve mekansal olarak farklılaştırılmış önlemler ile AB bölgesinde daha dengeli ve sürdürülebilir bir mekansal gelişim amaçlanmaktadır (EC, 1999; 19). Bu amaç ya da gerekçenin diğer önemli ayağı ise küresel düzeyde AB bölgesinin bir bütün olarak rekabet gücünün arttırılmasıdır. Bölgeler arasındaki gelişim eşitsizliklerinin giderilmesi ve birden fazla rekabet gücü yüksek bölgenin yaratılması hedeflenmektedir. AMGP'nin başlangıçta anılan hedefleri hatırlanacak olursa bölgesel gelişim farklılıklarının giderilmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu nedenle AMGP AB bölgesi için politika amaç ve seçenekler geliştirirken bölgesel gelişimde yeni bir yapılanma olarak kentsel ve kırsal alanların bütüncül bir mekansal yaklaşımla ele alınması gerektiğine vurgu yapar. Bu nedenle AMGP'nde kırsal alanlar, kentsel alanlar ile birlikte bölgesel gelişme için önemli gelişme alanları olarak kabul edilmiştir. Ancak dengeli bir mekansal gelişmenin hemen tek parametresi olarak, aşağıda görüleceği gibi, bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin arttırılmasını almıştır. Buna bağlı olarak kırsal alanlarda da yeniden bir yapılanmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çok Merkezli Mekansal Gelişme ve Yeni Bir Kır-Kent İlişkisi

AMGP (ESDP)'nin çok merkezli mekansal gelişme ve yeni bir kır-kent ilişkisi adlı politika amacı birkaç alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan kırsal alanlarla daha doğrudan ilişkin olan temel başlıklar burada ele alınmıştır.

AB'nde Çok Merkezli ve Dengeli Mekansal Gelişme

Avrupa Komisyonu Brunet tarafından 1989 tasarlanan Blue Banana (Mavi Muz) Metaforuna karşılık 1991'de Kunzmann ve Wegener tarafından

tasarlanan European Bunch of Grapes (Avrupa üzüm salkımı) Metaforunu AB bölgesinde bölgeler arasında dengeli bir gelişme ve küresel rekabet için daha savunulabilir olduğunu kabul etmiştir. Komisyona göre Mavi Muz metaforu merkez ve çevre konseptini güçlendiren bir imaj yaratmaktadır. Oysa Avrupa Üzüm salkımı metaforu Avrupa kentsel ve ekonomik yapılanmasında çok merkezli gelişmenin imajını oluşturabilir ve böylece AB yapısal fonlarının yönlendirilmesinde de iyi bir referans oluşturabilir (Williams,1996). AMGP dokümanının oluşumunda, AB üye ülkelerin mekansal planlamadan sorumlu bakanları kadar Avrupa Komisyonu'nun ilgili birimleri de katkı sağlamıştır. Dolayısıyla Komisyonun yukarıda anılan Avrupa üzüm salkımı Metaforu'nun AMGP'nin AB'nde çok Merkezli ve Dengeli Mekansal Gelişme politika amacı üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

AMGP'nde de AB'nin küresel ekonomide rekabet edebilen tek güçlü merkez bölgesi Londra, Paris, Milan, Münih ve Hamburg'dan oluşan ve Pentagon olarak kavramsallaştırılan bölge olduğu istatistik veriler ile ortaya konulmaktadır (EC, 1999). AB'nin mekansal genişlemeleri dikkate alınarak mekansal gelişmede küresel olarak göze çarpan tek bir dinamik bölgenin daha yüksek bir yoğunlaşma gerçekleştirmesi merkez bölge ve artarak genişleyen çevre arasındaki dengesizliklerin artmasına yol açacağından AMGP AB bölgesinde çok merkezli bir gelişme ve alt merkezlerin kırsal alan ile daha fazla bütünleşmesi üzerine politikasını kurmuştur.

AMGP sadece büyük şehir bölgelerinin çok merkezli olan mekansal gelişimi ile sınırlı olan mekansal gelişim perspektifinin, AB'ndeki kent ve kırsal farklılığın korunmasına uygun olmadığını, onun yerine tüm AB bölgesinde kademeli şehir derecelerine sahip çok merkezli yerleşim yapısının amaç olması gerektiğini ifade etmektedir (EC, 1999).

Dengeli bir yerleşim yapısını güçlendirmek için şehirlerin ve bölgelerin birbirini tamamlaması ve ekonomik anlamda zayıf ve az yoğun bölgelerde daha küçük yerleşim birimleri arasındaki ağların gelişimine önem verilmelidir (a.g.e). Böyle bir mekansal gelişmenin başarılabilmesi için AMGP AB bölgesinde, ulus ötesi, sınır ötesi ve bölgeler arası ölçeklerde ilgili otoriteler ile işbirliğine gidilmesini önermektedir. Bu işbirliği tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak işleyecek bir

konudur, çünkü ulusal otoriteler mekansal planlama konusunda halen tek yetkili mercilerdir (EC, 1999).

Şehirler ile onları çevreleyen kırsal alanlar arasında idari sınırlar boyunca gönüllü işbirliğinin arttırılmasının bölgelerin bir bütün olarak rekabet gücünü arttırmada etkili olacağı ifade edilmektedir. İşbirliği alanları, yerel ulaştırma, atık yönetimi ve paylaşılmış yerleşim ve sanayi bölgeleri vb olarak gösterilmektedir (EC, 1999, 21).

Özgün Gelişim, Farklı ve Üretken Kırsal Bölgeler

Bu alt başlıkta dengeli ve sürdürülebilir mekansal gelişmenin önemli bir boyutu olarak AB bölgesinde kırsal bölgelerinin yapısal özellikleri üzerinde durulmakta ve kırsal kalkınma için yeni bir anlayışa ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Kimi kırsal bölgelerin diğerlerine oranla yapısal dönüşüm için elverişli olmadıkları ve önemli ekonomik problemleri olduğu dile getirilmektedir. Bunlar arasında tarımsal istihdamın yüksekliği, düşük nüfus yoğunluğu, erişilmezlik, iklim dezavantajları, teknolojik olanakların geriliği vb. baskılar kadar, metropoliten ve büyük şehirlerin yayılmaları ve bu alanlarda tarımın azalması gibi tehditler de anılmaktadır (EC, 1999; 23).

AMGP, kırsal bölgelerin homojen bölgeler olarak değerlendirilmeyeceğini yerel bölgesel koşullar, özellikleri ve talepleri dikkate alınarak mekansal gelişim stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bakış açısı kent ve kırsal alan arasındaki ilişkinin de tekrar değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Çok merkezli bir şehir sisteminde küçük ve orta ölçekli şehirler ve onların ilişkileri özellikle kırsal bölgelerde önemli merkezler ve bağlantılar oluşturur. Bu yüzden kırsal alandaki küçük şehirler birleşik kırsal gelişim stratejilerinin hazırlanmasında özel dikkat gerektirir (a.g.e.; 24). Kırsal bölgelerin uluslararası koşullarda rekabet edebilme güçlerini geliştirmeyi amaçlayan yeni kalkınma stratejileri arasında; kırsal alanlardaki alternatif enerji potansiyellerinin değerlendirilmesi, yüksek kaliteli tarımsal ürünlerin ve pazarlama koşullarının geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli sanayi ve hizmetlerle ilgi faaliyetlerin geliştirilmesi, araştırma, teknoloji ve turizm ile rekreasyon merkezlerinin oluşturulması sayılmaktadır (a.g.e.) Bu anlamda bu alt başlıkta geliştirilen politikalar AB OTP'nin desteklediği kırsal kalkınma ve bölgele-

Kırsal alandaki küçük şehirler birleşik kırsal gelişim stratejilerinin hazırlanmasında özel dikkat gerektirir

rin rekabet gücünü artırmayı destekleyen bölgesel gelişme politikası ile uyumlu ve yukarıda anılan çok merkezli mekansal gelişme ve yeni bir kır – kent ilişkisi başlıklı politika amacını destekler niteliktedir.

Kentsel - Kırsal Ortaklık

Bu alt başlık altında ise AMGP, Kırsal kalkınmanın ve çok merkezli kentsel gelişmenin önemli bir unsuru olarak kentsel-kırsal ortaklıklara vurgu yapmaktadır. AMGP'ne göre Birçok yerel sorun günümüzde kasabalara ve kırsal alana entegre bir bakış açısı olmadan çözülemez zira bunlar bölgesel problemlerdir (EC, 1999, 24). Bu anlamda kırsal bölgelerde küçük şehirlerin bölgesel ekonomik gelişmede büyüme motorları olarak önemli bir işlevi olduğu dile getirilmektedir (a.g.e).

Bilgi ve Altyapıya Erişimde Eşitlik

Bilgi ve alt yapıya erişim AMGP'nin AB bölgesi mekansal gelişimi için önerdiği önemli ikinci politika amacını oluşturmaktadır. AB'nin mekansal gelişimde etkili olan Trans Avrupa Ağları (TENs) politikalarının mekansal oryantasyonu ile yakından ilişkilidir. AB'nin sosyal ve ekonomik bütünleşmesinde merkez bölgesinin dışında diğer bölgelerinin özellikle çevre ya da izole (adalar ve uzak bölgeler gibi) alanların küresel ekonomiye eklenebilmeleri, rekabetçilik koşullarının artırılmasında altyapı ve bilgiye erişim çok önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. AB'nin nüfusunun, mal ve enformasyonunu merkezde yoğunlaşması ile karakterize olduğu bunun da mevcut bölgesel farklılıkları derinleştirdiği kabul edilmektedir (EC1999). Çok merkezli bir gelişme için, az desteklenmiş bölgelerde altyapı ve bilginin yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Bu yaygınlaştırmada küçük şehirler kırsal bölgelerde yeni ekonomik odaklar olarak kabul edilmekte ve kırsal alanlar farklı üretim potansiyelleri harekete geçirilmesi gerekli ekonomik alanlar olarak kabul edilmektedirler.

Daha İyi Bir Erişim İçin, Çok Merkezli Gelişme Modeli

AMGP, AB'nin çok önemseydiği politikalarından olan Trans Avrupa Ağları (TENs)'nin dağılımının çok merkezli gelişme modeli üzerine temellendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Dolaşım ve telekomünikasyon altyapılarının eksikliği bu bölgelerin ekonomik gelişmelerini sınırlamaktadır. Bu nedenle İkincil ağların (Networks) geli-

tilmesi ve öncelik verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir (a.g.e).

Buluşçuluk, (innovation) ve Bilginin Yayılımı

Bu alt başlık altında alt yapı kadar buluşçuluk ve bilginin de dengeli bir mekansal gelişme için önemine işaret etmektedir. Bölgelerin bilgi ve buluşçuluk kapasitelerinin artırılması gerektiğini ifade eden bu politika amacı, kırsal ve az desteklenmiş bölgelerde enformasyon ve iletişim teknolojilerinin desteklenmesinin bilgi ve buluşçuluğa erişim güçlüğü olan bu bölgelerdeki yapısal eksikliğin kapatılmasında yardımcı olacağı düşüncesindedir (EC, 1999). Bunun anlamı kırsal bölgelerde tarım dışı sektörlerin ve firmaların daha fazla yerleşmesini desteklemektir. Bu nedenle kırsal kalkınma politikaları için önemli bir açılım getirmektedir. Ancak ekonomik ve sosyal uyumu temel hedeflerinden biri olarak kabul eden AMGP bilginin yayılımının AB'nin sosyal bütünleşmesi ve gelişmemiş bölgelerin ve kırsal kalkınmanın sosyal boyutu açısından yeterince irdelememektedir.

Doğal ve Kültürel Mirasın İyi Yönetimi

Kültürel ve doğal mirasın iyi yönetimi AMGP üçüncü politika amacını oluşturmakla birlikte temel amacının da önemli bir unsurdur. Bu politika amacı konusu itibarıyla da kırsal alanlar ile yakından ilişkilidir. Aynı zamanda AMGP (ESDP)'nin temel amacı olan sürdürülebilir dengeli gelişmenin önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. AB özellikle Maastricht Antlaşması sonrasında ve Amsterdam Antlaşmasında sürdürülebilir gelişmeyi Birliğin temel hedeflerinden biri olarak ortaya koymaktadır. Ancak AB sürdürülebilir gelişme anlayışı doğal ve kültürel mirası aynı zamanda rekabetçi piyasa ekonomileri açısından ekonomik birer değer olarak kabul etmektedir. AMGP geliştirdiği politika seçenekleri ile kırsal kalkınma ve az gelişmiş bölgelerin ekonomik gücünün artırılmasında doğal ve kültürel değerleri piyasalaştırabilmektedir. Aşağıda bu politika amacına dönük olarak iki alt başlık üzerinde durulacaktır.

Bir Gelişme Değeri Olarak Doğal ve Kültürel Miras

Bu alt başlık altında kırsal alanlara ilişkin olarak şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır: Kırsal alanlar Avrupa'nın kültürel peyzajında, tarihi kent merkezleri kadar yaşam kalitesinin zenginleştirmesinin bir unsuru ve aynı zamanda Avrupa

kimliğinin önemli bir parçası olarak kabul edilir (EC, 1999). Fakat aynı alt başlık altında özetle, doğal ve kültürel mirasın aynı zamanda ekonomik bir değer olarak kent ve kasabalarda ki yaşam kalitesi ve yeni firmaların yer seçim kararlarında ve turizmin gelişiminde artan bir öneme sahip olduğu ifade edilmektedir (EC, 1999).

Mekansal Gelişme İçin Özel Bir Koşul; Su kaynaklarının Yönetimi

Bu alt başlık altında ise suyun, doğa, tarım, endüstri, enerji üretimi gibi pek çok alanda çok önemli bir kaynak olduğuna ve kirlilik, aşırı tüketim ve kötü yönetimin su kaynaklarının kalitesini olumsuz etkilediğine dikkat çekilmektedir. Bu genel yaklaşımdan hemen sonra su üzerine geliştirilen stratejik politikalara gönderme yapılmakta ve suyun sınırı olmadığı yönündeki yeni politikanın kabulünden beri problemler uluslar ötesi bir hal almıştır denilmektedir. Bundan dolayı su kaynaklarının olduğu alanlarda sınır ötesi yönetim ve işbirliğinin gerekliliği ifade edilmiştir (EC; 1999).

AB çevre mevzuatı ve çevre koruma anlayışındaki yaklaşımının oldukça gelişkin ve pozitif olduğu var sayılmakla birlikte, suyun sınırı olmadığı yönündeki AB yaklaşımı geleceğin en önemli doğal ve ekonomik kaynağı olarak kabul edilen su üzerinde epeyce tartışmalı bir alan yaratmaktadır. AMGP'nin de mekansal gelişmeye ilişkin olarak ele alınan ve mevcut politikalara gönderme yapan su kaynaklarının yönetimi, hiç kuşkusuz mekansal gelişmeyi ve kırsal alanları yakından ilgilendiren bir konudur.

DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak AMGP(ESDP), AB hedef ve politikaları ile uyumlu mekansal stratejik bir genel çerçeve sunarak AB bölgesinde Birlik politikalarının mekanla daha doğrudan ilişkilendirilmesi esasına dayanmaktadır. AMGP'ne altlık oluşturan çalışmalardan biri olan Avrupa 2000+ dokümanında; Avrupa Komisyonu, AB'nin dünya pazarında rekabet etmede handikapları olduğunu ve bunlardan bazılarının mekansal organizasyonlar ile aşılabileceğini ifade etmekte ve bunların aşılabılmesinde daha homojen ve esnek ekonomik bölgelerin yaratılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yolla ortak pazarın sağlayacağı fayda ve her bir bölgenin rekabet gücü artırılabilir denilmektedir (EC,1994). AB'nin küresel ekonomik bir güç olarak geliştirilmesinde ve AB bütünleşmesinde

bölgeleri arasında dengeli ve sürdürülebilir bir gelişmenin önemi Birlik antlaşmalarında yer almaktadır. Bölgesel farklılıkların giderilmesine dönük politikalar AET'nun 158. maddesinde de yer bulmuştur. İlgili politikalar ve önemli yapısal fonların varlığına rağmen AB bölgesinde bölgesel farklılıklar devam etmekte ve AB son genişlemeleri ile bu oran giderek artmaktadır. Bölgesel farklılıklar, birliğin bütünleşme hedefi ve AB' nin küresel ekonomik bir güç olma hedefleri AB bölgesinde birden fazla rekabet edebilir merkez bölgenin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü AB nüfusunun %47'si küçük ve orta büyüklükteki kentlerden oluşan kırsal alanlarda ve çevre bölgelerde yaşamaktadır. Buna karşın nüfusun %33'nü barındıran AB merkez bölgesi GSMH'nın %47.2'ni oluşturmaktadır (EC,2003;31). Ekonomik ve para birliğinin yürürlüğe girmesi bölgeler ve bu arada merkez ve kırsal karakteri yoğun çevre bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını arttırmaktadır. 2000 yılında üye devletlerin toplam nüfusunun %18'ni oluşturan 68 milyon kişi AB gelir ortalamasının %75'nin altında kalan 48 bölgede yaşamakta iken Birliğin 25 üyeli yapıya dönüşmesiyle bu oranın şöyle dönüşeceği beklenmektedir; AB toplam nüfusunun %26'sını oluşturacak olan 116 milyon insan AB ortalamasının %75'i altında kalan 67 bölgede yaşayacaktır (EC, 2003; 10).

OTP ve yüksek fon desteklerine rağmen AB'nde tarım sektörünün üretken sektörler içinde ki payının düşüklüğü ve kırsal alandaki işsizlik oranının giderek artması kırsal alanlarda farklı ve küresel rekabet gücü olan üretim potansiyellerinin değerlendirileceği bir kırsal kalkınma yaklaşımını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşım kırsal bölgesel politikalar içinde değerlendirilmesini öngörmektedir. AMGP sürdürülebilir ve dengeli bir gelişme hedefine ulaşmada Birlik bölgesinde çok merkezli ve yeni bir kır-kent ilişkisini temel almıştır. Böylece AB bölgesinde tek merkez ve çevre arasında artmakta olan dengesizliğin önlenmesi amaçlanmaktadır.

Merkez bölgedeki başlıca metropollerdeki aşırı yığılma bir süre sonra üretimdeki verimliliğin ve yaşam kalitesinin düşmesine yol açabilecektir. Ayrıca böyle bir süreklilik küresel rekabet etme gücünü de sınırlandırmaktadır. Öte yandan çevre bölgeler ve kırsal alanlarda üretim ve yaşam kalitesinin gerilemesine yol açacağından sürdürülebilir ve dengeli bir gelişmenin gerçekleştirilmesini imkansızlaştırmaktadır.

AB hedef ve politikaları ile uyumlu mekansal stratejik bir genel çerçeve sunarak AB bölgesinde Birlik politikalarının mekanla daha doğrudan ilişkilendirilmesi esasına dayanmaktadır

Dengeli bir mekansal gelişme sürdürülebilirliğin ve kalkınmanın önemli bir unsurudur. Buradaki paradoks AB'nin sürdürülebilir ve dengeli bir gelişme hedefinin rekabetçi piyasa yönelimli politikalar ile başarılıp başarılamayacağıdır. AMGP Birlik politikaları paralelinde yarışmacı ekonomik gelişmeyi esas alarak mekansal gelişme politika amaç ve seçeneklerini oluşturmuştur. Bu anlamda Kırsal alanlara dönük geliştirdiği politikalarının temelinde de kırsal ekonomik değerinin tarımsal üretim gücünden bağımsızlaştırmak ve yeni ekonomik değerler yaratma ve pazarlamaya dönüktür. Bu hedefe yönelmede hiç kuşkusuz kırsal artan işsizlik oranları kadar merkezdeki yığılmanın da önemli bir yeri bulunmaktadır. 1995-1999 kırsal alanlardaki işsizlik oranı her yıl %1.0 artarken, Birlik genelinde bu oran %0.8 olarak açıklanmaktadır (EC, 2001, 33). Kırsal alanlarda yeni istihdam olanaklarının geliştirilmesinde doğal ve kültürel çevrenin yatırımları çekmede önemli bir faktör olabileceği, aynı kaynaktan dile getirilmektedir (a.g.e). Bunlar organik tarımsal üretim ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi olduğu kadar kırsal bilgi teknolojilerinin geliştirilmesine dönük olarak firmalara uygun ve cazip hale getirilmesi, turizm ve diğer hizmet sektörleri olarak anılabilir (EC, 1999). Dolayısıyla AMGP'nde kırsal alanları da kapsayan mekansal gelişme politikaları AB bölgesel gelişme politikaları ve yeni bölgelilik yaklaşımı ile yakından ilişkilidir.

Türkiye AB müktesebatına uyum sürecinde diğer politikalarda olduğu gibi tarım politikalarında da yapısal değişikliklere gitmektedir. Tarım sektöründen devlet desteğinin çekilmesi, diğer kamusal yatırım ve hizmetlerdeki yapısal dönüşümler ülkemizdeki kır-kent ikililiğini güçlendirmekte ve büyük kentlere göçü teşvik etmektedir. Hükümet yetkilileri tarımsal işgücünün Türkiye'de yüksek olduğunu ve bunun düşürüleceğini söylerken açığa çıkacak olan işgücünün nasıl istihdam edileceği konusunda açıklık getirememektedir. Tarım politikasındaki bu dönüşüm Türkiye'yi tarımsal ürünler açısından kendine yeten bir ülke konumundan da çıkarabilecektir. AB yukarıda anılan dönüşümü gerçekleştirirken bütçesinin önemli bir kısmını bu sektöre aktarmaya devam etmektedir. Türkiye'de ise AB uyum ve liberalizasyon sürecinde özelleştirmeler ile artan işsizlik problemi önlenememişken, tarım sektöründeki bu yeniden yapılanma, bölgesel farklılıklarımızı daha da olumsuz etkileyecektir. AB bölgesel gelişme stratejileri ve AMGP'nin mekansal gelişme politikalarının benimsediği stratejiler, ki bunlara

kırsal alanların tarımsal üretim dışı potansiyellerin ortaya çıkarılarak rekabet gücünün artırılmasına dönük stratejiler de dahil, ülkemiz gerçekleri ile örtüşmemektedir. Kırsal alanlarda ve az gelişmiş bölgelerde tarıma dayalı üretken sektörlerin yanı sıra farklı üretim sektörlerinin yaratılması bölgesel kalkınma açısından tabii ki önemli bir faktördür. Ancak bunu ülkemiz açısından zorlayan unsur alt ve üst yapının yanı sıra kültürel ve sosyal yapının böylesi bir yapısal dönüşüm için yeterli olmadığıdır. Rekabetçi piyasa ekonomilerinde, bu yapılanmanın doğrudan piyasanın aktörlerince gerçekleştirilmesi beklendiğinden, bu dönüşüm ancak aktörleri ya da sermaye için öncelikli ve karlı olması halinde gerçekleşmektedir. Aksi takdirde bu bölgeler mevcut potansiyellerini de kaybederek gerilemektedirler. Ayrıca bu yapılanmanın AB bölgesinde ve hemen bütün piyasa yönelimli ekonomilerde de varsayıldığı gibi işlemediği görülmektedir. Ancak AMGP'nin ortaya koyduğu genel çerçeve yani çok merkezli mekansal gelişme ve yeni bir kır-kent ilişkisi ülkemiz açısından da doğru bir mekansal politika olacaktır. Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farkları ve İstanbul ve Marmara eksenli gelişme eğiliminin sürdürülebilir olmadığı açıktır.

KAYNAKÇA

- Avrupa Komisyonu Türk. Temsilciği, AB Tarım Politikası, Ankara, 2000.
- Brasche, Ulriche "AB'nde Bölgesel politika ve yapısal araçların Eşgüdümü" "Hürrem Cansevdi (editör) AB'nin Bölgesel politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İKV yayınları, İstanbul, 2001.
- European Commission, Comunication From The Commission, second progress report on economic and social cohesion, 2003.
- European Commission, Unity, solidarity, diverssity for Europe its people and its territory-second report on Economic and social cohesion, -volume 1 january, 2001.
- European Commission, ESDP European spatial Development perspective, may 1999.
- European Commission, Europe 2000+ cooperation for European territorial development, 1994.
- Dedeoğlu, Beril, "Avrupa birliği Bütünleşme Süreci II: AB'nin Yakın Geçmişi" Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Der) Beril Dedeoğlu, Boyut kitapları, İst. 2003.
- Tezok, Funda, Avrupa Bütünleşmesi, Büke yayınları, İstanbul, 2002.
- Williams, R.H, EU Spatial policy and planning, Paul Chapman PUBLISHING, London, 1996.